

i razgranatu pojavu korupcije među predstavnicima mletačke uprave u pojedinim gradovima Mletačke Istre. Takvo stanje uprave autor tumači velikim udjelom predstavnika mletačkoga sitnog i osiromašenog plemstva, koji su svoj materijalni status nastojali popraviti prekomjernim i izvan državne plaće stečenim zaradama. Učestalost i uvriježenost potkupljivih službenika najzornije je sačuvana u narodnoj predaji kroz brojno pogrdno nazivlje i nadimke za predstavnike mletačke vlasti u istarskim gradovima. Prilike u Istri u vrijeme prve austrijske vlasti (1797-1805), poglavito s obzirom na sudstvo i upravu, razmatra Michele Gottardi u prilogu *Sodna uprava v Istri med prvo avstrijsko vladavino (1797-1805)* (103-119). Navodi kako je jedan od najnaprednijih poteza kratkotrajne prve austrijske vlasti u Istri bilo donošenje dekreta (7.V.1798), na osnovi kojega je za čitavu pokrajinu ustrojen jedinstven sudski zakonik. Ističu se zasluge i pregnuća guvernera Kopra Franza Philippa von Rotha u svezi racionalizacije sudskih službi i modernizacije uprave, poglavito kada je riječ o napuštanju zastarjelih zakona mletačke vlasti. Godine 1803-1804. u Istru se uvode brojni novi državni zakoni u svezi sudstva, rašireni i primjenjivani na cjelokupnom području Carevine.

Na kraju zbornika nalaze se rječnik toponima (talijanska i hrvatskoslovenska imena mjesta) te sažeci na engleskom jeziku (121-126).

Dvojezično (slovensko-talijansko) izdanje zbornika »Acta Histriae« promišljen je izdavački potez organizatora skupova i uredništva, kojime se u velikoj mjeri postiže veća traženost i čitanost zbornika i izvan granica Republike Slovenije. Stručnost dosadašnjih izdanja »Acta Histriae«, brojni i raznovrsni tematski blokovi i učešće znanstvenika koji se bave raznorodnim istraživačkim pitanjima, zalag su da će zbornik i nadalje okupljati vrhne poznavaoce i istraživače istarske povjesnice. Uz napomenu kako je premalo prisutno učešće i suradnja hrvatskih povjesničara, može se zaključiti kako je četvrti svezak zbornika »Acta Histriae« dragocjen i poticajan prinos upoznavanju pravnih sastavnica Istre tijekom višestoljetnog prisuća mletačke uprave.

Lovorka Čoralčić

Stjepan Vekarić: Naši jedrenjaci

Odabrao i uredio dr. Mithad Kozličić, Književni krug, Pomorska biblioteka, sv. 1, Split 1997, 396 str.

Kapetan Stjepan Vekarić (1917-1991), pomorac i znanstvenik, povjesničar i zemljopisac, leksikograf i pisac stručnih rječnika, ubraja se u vodeće proučavatelje povjesnice hrvatskoga pomorstva. Djelujući kao dugogodišnji urednik i suradnik brojnih časopisa s područja pomorstva (»Brodogradnja«, »Jedro«, »Karak«, »Pelješki zbornik« i dr.) te kao pomoćnik glavnog urednika »Pomorske enciklopedije«, svojim je pregalaštvom obogatio i proširio saznanja o razvoju pomorstva i brodogradnje na istočnojadranskoj obali.

U sklopu iznimno plodne izdavačke djelatnosti splitskoga Književnoga kruga pokrenuta je »Pomorska biblioteka« (glavni urednik dr. Mithad Kozličić) u sklopu koje će se sustavno objavljivati temeljna djela vezana uz hrvatsko pomorstvo i brodarstvo. Prvu knjigu Biblioteke čini izbor iz stvaralačkoga opusa Stjepana Vekarića, čime se istodobno nastoje postaviti znanstveni i stručni okviri za djela koja će se ubuduće pojavljivati u ediciji. Uvodni dio knjige čine sažet »Predgovor« dr. M. Kozličića (7-8) te iscrpan tekst Beroslava Viskovića »Stjepan Vekarić – život i djelo« (9-33). Cjelovitu bibliografiju priredio je Vekarićev sin, dr. Nenad Vekarić (35-49). Naslov knjige *Naši jedrenjaci* preuzet je iz ovdje prve objavljene Vekarićeve studije »Naši jedrenjaci za dugu plovidbu kroz stoljeća« (53-84). Pregled povijesti hrvatskih jedrenjaka raščlanjen je na tri temeljna razdoblja: ugarskohrvatsko i razdoblje dalmatinskih slobodnih općina (1200-1420); doba mletačke vladavine (1420-1797) i doba austrougarske uprave (1797-1914). Za svako od spomenutih razdoblja autor je podrobno predstavio temeljne tipove brodova i onodobne razvojne domete hrvatskih pomorskih sre-

dišta. Na osnovi proučavanja arhivskih vrela Vekarić je posebnu pozornost poklonio počecima dubrovačkoga pomorstva, naglašavajući (kada je riječ o prvome razdoblju) zapaženo mjesto Zadra, Splita i Kotora. Raščlanjujući podatke za doba od 15. do 18. stoljeća autor ističe kako je to vrijeme najvećih dometa dubrovačkoga pomorstva. Uspon bokeljskih naselja, kasnije nosioca pomorske privrede istočnojadranske obale, započinje u drugoj polovici 18. stoljeća, kada se zapaža i rast brodarstva na primorsko-kvarnerskom području. U 19. stoljeća dubrovačko pomorstvo bilježi pad, dok se istodobno, kao novo središte na hrvatskome jugu, izdvaja poluotok Pelješac. Kraj 19. i početak 20. stoljeća označili su prestanak »zlatnoga doba« jedrenjaka, koje uskoro potiskuju onodobna suvremena plovila – parobrodi.

Nepodijeljeno je mišljenje proučavatelja hrvatske pomorske prošlosti da se najboljom Vekarićevom monografijom može smatrati djelo *Pelješki jedrenjaci* (Split 1960). U ovdje pretiskanoj monografiji (85-264) predstavljene su temeljne sastavnice pelješkoga pomorstva i brodarstva u suodnosu i usporedbi sa ostalim vodećim hrvatskim pomorskim središtima. Na osnovi izvornih spisa naznačeni su uvjeti nagloga poleta pelješkoga brodarstva u 17. i 18. st., ali i uzroci krize i nestajanja peljeških jedrenjaka potkraj 19. st. Sastavni dio gospodarskog privređivanja Pelješčana bilo je ribarstvo i trgovina ribom. Iscrpano su predstavljena sjedišta pelješkoga ribarstva, organizacija lova, odnos između vlasnika mreža i ribarske opreme, smjerovi izvoza ribe te odraz gospodarske krize u 19. st. na opadanje ove pomorske djelatnosti. Posebna cjelina odnosi se na nazivlje, vrste, namjenu i temeljne značajke peljeških brodova za ribarstvo, obalni promet i dugu plovidbu. Polet pelješkoga brodarstva u 17. i 18. st. sukladan je s pojavom i uporabom prostranijih i dugoj plovidbi namijenjenih jedrenjaka (galijun, pulaka, fregatun, marsiljana, pataka, nava, brik, tartana i dr.). Kao i u primjeru drugih hrvatskih obalnootočkih pomorskih središta, pojava parobroda i teškoće u prilagodbi domaćih brodara novim uvjetima plovidbene tehnologije, uzrokovali su i u slučaju Pelješčana prestanak primjene jedrenjaka i propadanje brogarskih društava. U osvrtu na mjesta gradnje peljeških jedrenjaka Vekarić ističe kako je tradicija i razvijenost brodogradilišta na Korčuli i u Gružu sprječavala da se škeroveri u pelješkim naseljima izdvoje u snažnije proizvodne pogone. Do 18. st. pelješki su brodovi pretežito građeni na Korčuli i u Gružu, a potom u brodogradilištima Hrvatskoga Primorja (Bakar, Martinšćica, Rijeka, Sušak) i Italije (Trst, Livorno). Autorovu pozornost privlači, nadalje, sastav posada peljeških brodova, poglavito njihovo vlasničko i zapovjedno vodstvo (kapetani, partruni, kapetani zastave i fermana). Članstvo posade, čiji je brojčani sastav ovisio o veličini, načinu gradnje, opremi i namjeni broda, činili su i brodski pisari, božmani, gvardijani, ekonomski te mornari i brodski mladići. Osvrt na životno svakodnevlje na onodobnim plovilima izrečen je kroz autentične podatke (arhivski zapisi, kapetanski dnevnic) o plaćama posade, prehrani, karanteni, zabavi u pristaništima, sukobima između zapovjednika i članova posade i dr. Slijede podaci o ulozi peljeških jedrenjaka u posredničkoj trgovini između istočne i zapadne obale Jadrana, pri čemu su trgovačke veze bile posebno učestale sa lukama Hrvatskoga Primorja i Kvarnera. Kao pomoćni brodovi, pelješki se jedrenjaci učestalo bilježe u službama mornarica brojnih europskih zemalja. Posebno poglavlje odnosi se na brodske havarije i raznorodne teškoće prigodom putovanja dalekim morima, te nerijetke primjere pogibije peljeških pomoraca. Druga velika cjelina monografije nosi naslov »300 godina pelješkog brodarstva duge plovidbe« (265-310) i sadrži podroban osvrt na mjesto i važnost poluotoka Pelješca i njegova žiteljstva u povijesti hrvatskoga pomorstva od 17. do 19. st. Posebna je pozornost poklonjena »zlatnom dobu« pelješkoga brodarstva (1650-1700). U prvoj polovici 18. st. brojni pelješki brodari odlaze na »privremeni rad« diljem zapadnoeuropskih luka, poglavito u Mletke, u kojima se u nemalom broju spominju kao članovi pomorske bratovštine. Istodobno mnogi Pelješčani brode pod austrijskom zastavom, ali i u flotama Španjolske, Francuske, Papinske države i dr. Najviše dosege pelješkoga brodarstva autor predstavlja prikazom djelovanja pomorskih društava obitelji Bjelovučić, Florio, Kovačević i Mimbelli te prvog dioničkog brogarskog društva u Orebićima (Pelješko pomorsko društvo, osnovano 1865). U dodatku su objavljeni »Popisi jedrenjaka u vlasništvu Pelješčana i stranih jedrenjaka na kojima su Pelješčani bili zapovjednici« (311-365). Slijede kazala zemljopisnog nazivlja (367-374) i osobnih imena (375-391) te slikovni priloz.

Svestrana, poletna i produkcijom iznimno uspješna izdavačka djelatnost splitskoga Književnoga kruga zasigurno je u velikoj mjeri obogaćena pokretanjem edicije »Pomorska biblioteka«. Objavlji-

vanjem temeljnih djela Stjepana Vekarića u prvoj knjizi novopokrenute edicije odano je dužno priznanje jednom od vodećih proučavatelja pomorstva istočnojadranske obale. Vekarićev istraživački rad, iako poglavito zahvaća područja Dubrovačke Republike i poluotoka Pelješca, ne izostavlja uspojednu raščlambu i osvrt na brodarstvo drugih vodećih istarskokvarnerskih i dalmatinskih pomorskih sjedišta. Pregled povijesti pelješkoga pomorstva, trgovine i brodarstva, uključen u kontekst istovrsnih gibanja na čitavoj hrvatskoj obali, i danas je, nakon više desetljeća od prvoga objavljivanja, nezaobilazna stručna literatura i pomagalo istraživačima hrvatske pomorske prošlosti. Za Pelješac djelo ujedno predstavlja cjelovit pregled povijesti toga kraja u doba njegove najveće slave i gospodarskog uspona, kada su se pelješke kapetanske obitelji ubrajale u vodeće brodare sa hrvatskih prostora.

Lovorka Čoralić

Darko Darovec: *Kostel Petrapilosa*

»Juraj Turčinović« d.o.o. Pazin,
Pazin – Buzet 1996, 100 str.

U sjeverozapadnoj istarskoj općini Oprtalj, na desnoj obali riječice Bračane, smješten je srednjovjekovni kaštel Petrapilosa. Današnje impozantne ruševine utvrde upućuju na karakteristične oblike gotičkoga graditeljstva, ali i prepletenost više stilova, posebno izraženih u romaničkom zdanju tamnošnje crkvice sv. Marije Magdalene iz 13. stoljeća. Kaštel je smješten na području brdovitog i teško prohodnoga dijela istarskoga poluotoka te je kroz prošlost imao iznimnu obrambenostratešku ulogu.

Koparski povjesničar mr. Darko Darovec, djelatnik Znanstvenog raziskovalnog Središća Republike Slovenije u Kopru, autor više knjiga i studija iz istarske prošlosti, obradio je u nevelikoj knjizi temeljne značajke povijesnoga razvoja utvrde, komune, posjeda i obitelji Petrapilosa. Predgovor iz pera Bože Jakovljevića (7-8) uvodi nas u strukturu knjige i pojašnjava temeljne namjere autora – jednostavnim stilom i u sažetim crtama predstaviti povijest i kulturnu baštinu nekadašnje istarske utvrde i posjeda Petrapilosa. U uvodnim poglavljima autor ukazuje na podrijetlo imena Petrapilosa i prapovijest lokaliteta na kojem je podignut kaštel. Smatra se da je ime kaštela povezano s morfologijom i raslinjem lokaliteta na kojem je podignuta utvrda te ono u prijevodu doslovice glasi *Kosmati grad*, dok ga domaće žiteljstvo naziva samo *Kaštel* ili *kaštel Petrapilosa*. U najstarijim latinskim vrelima utvrda se naziva *Petrapilosa* (ili *Petra Pillosa*), dok se u talijanskom jeziku koristi ime *Pietrapilosa*. Govoreći o hrvatskoj i slovenskoj doseobi u Istru, autor ukazuje na spomen komune i kaštela (*Kostel*) u Istarskom razvodu (1325. god.). Feudalac Petrapilosa (*Vulingius de Petra Pilosa*) – koji je ime nesumnjivo dobio po utvrdi – spominje se kao akvilejski vazal 1210. godine. U 13. i u prvoj polovici 14. stoljeća Petrapilose se ubrajaju u vodeće istarske plemićke obitelji. U vrijeme učestalih sukoba između akvilejskih patrijarha i istarskih grofova, Petrapilose nastoje osloncem na Mlečane zaštititi svoje strateške i teritorijalne interese u ovome dijelu poluotoka. Izumiranjem obitelji Petrapilosa (1336. god.), utvrda dolazi pod vlast namjesnika akvilejskih patrijarha, a 1421. godine sjedinjena je s ostalim mletačkim posjedima u Istri. Godine 1440. mletačka uprava dodjeljuje kaštel u »vječni feud« piransko-koparskom plemiću Nikoli Gravisiju, čiji nasljednici ostaju gospodari kaštela sve do propasti Mletačke Republike. Razmatrajući, nadalje, nutarnji ustroj kaštela i imanja Petrapilosa (prema prijepisu Urbara iz 1535. god.), autor naglašava kako je riječ o najprostranijem istarskom feudu (12 sela) pod mletačkom upravom te podrobno opisuje smještaj, granice i crkvenu (župe) pripadnost pojedinih sela kroz različita povijesna razdoblja. U drugoj polovici XIX. stoljeća feud je brojio oko 3000 žitelja. Uvjeti za život u tom neplodnom i brdovitom kraju nisu pogodovali demografskom napretku lokalnoga žiteljstva. Prestankom uprave obitelji Gravisij ubrzalo se gospodarsko slabljenje posjeda Petrapilosa. Danas se pretežit broj sela nekadašnjeg jedinstvenog feuda nalazi u sastavu Republike Hrvatske. U završnim poglavljima razmatraju se, na osnovi onodobnih zapisa, svakodnevní život, socijalna struktura i standard žitelja kaštela te izdvajaju temeljni vidovi gospodarskoga privre-

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

30

ZAGREB 1997.

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača
Stipe Botica

Redakcija
Branka Boban
Neven Budak
Mirjana Gross
Franko Mirošević
Iskra Iveljić
Nikša Stancić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednički kolegij
Ivo Goldstein
Marijan Maticka
Mario Strecha

Izvršni urednik
Mario Strecha

Adresa uredništva
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 166, fax. 385 1/ 6156 879
Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5.X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Tehnički urednik
Krešo Turčinović

Naslovna stranica
Iva Makvić

Lektura i korektura
Ljiljana Cikota

Prijevod sažetaka na engleski jezik
Marina Denona-Krsnik

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949.75

RADOVI 30

/ [uređivački odbor Ivo Goldstein... et al.]. – Zagreb
: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1997.
– 372 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X